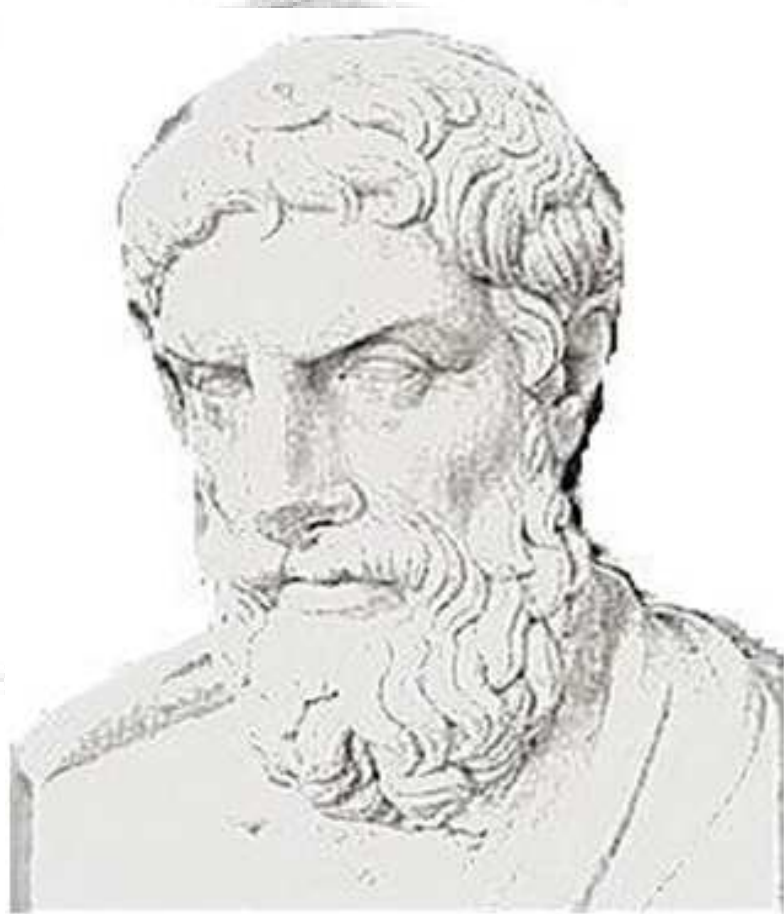

**CONCEPTIA EPICUREICO-
LUCRETIANA DESPRE
CUNOASTERE, DESPRE SUFLET**

Lucretiu este tributar filosofiei grecesti, care a patruns de timpuriu la Roma si a devenit un bun spiritual al clasei culte, fara ca ea sa fi fost intotdeauna bine inteleasa. "Poemul Naturii" este o lucrare strabatuta de spirit stiintific.

Pentru Socrate, domeniul stiintei este in acelasi timp acela al lucrurilor morale. Adversar al metafizicii, intrucat aceasta se preocupa de ceea ce nu e cognoscibil pentru mintea omeneasca, el este adversar si sofistilor, intrucat acestia raman la retorica, fara preocupare de morala. Pentru cunoasterea lucrurilor, Socrate foloseste ca metoda sigura dialectica, numai aceasta fiind capabila sa faca analiza minutioasa si logica, sa stabileasca ce-I just si sa respinga ce-I eroare. Nu a cercetat domeniul propriu zis al fizicii, dar a cunoscut principiile fizicienilor, conceptiile mecanistice ale acestora, explicarea naturii fara recurgerea la puteri supranaturale. Doctrinile fizice insa, el le socoate sterile si sacrilege. Ar putea fi innobilate si facute utile, numai in alianta cu morala: "Aceasta idee a unirii stiintifice cu arta este insusi germenul filosofiei socraticе. Socrate nu incepe prin a cultiva separate stiinta si arta, pentru a le face sa serveasca una alteia. Dupa parerea lui, fiecare din ele se rataceste, daca pretinde sa mearga singura.

Platon, metafizician in adevaratul inteles al cuvatalui, foloseste totusi in sinteza lui idealista si elemente care vin de la Heraclit, Pitagora si geomterie. Stiinta, pentru el, este cunoasterea ideilor prin ratiunea eliberata de iluziile produse de simturi.

Discipol al lui Platon, Aristotel cauta sa recunoasca totusi ideile materialistilor si le analizeaza in Metafizica. Dupa el, lucrurile trebuie sa ramana numai un punct de plecare, stiinta mergand mult mai departe si constand in cunoasterea esentei lucrurilor, esenta care se afla si in idea generala. Ideea insa nu are o existenta in afara de lucruri si independenta de ele, ci se afla chiar in lucruri, chiar in realitate. A cunoaste esenta lucrurilor inseamna a cunoaste cele patru elemente determinante: material, forma, motorul si finalitatea. Pentru a se ajunge la aceasta, nu trebuie sa ne oprim la dialectica, ci sa trecem la observatia atenta si metodică a realitatii.

Gandirea materialista se raspandeste odata cu scoala lui Epicur. Adevaratul formulator al teoriei atomiste, deci creator de progres stiintific, este Leucip dar lucrarile lui nu ni s-au pastrat. Se cunosc insa ideile lui Democru, al carui sistem a fost analizat si de Aristotel.

Ca adevarat spirit stiintific, Democrit este un pasionat observator al naturii. El stabileste ordinea lumii in elementele numite atomi infinite ca numar, simple si in miscarea continua in vid: atomii se coordoneaza si se combina pentru a da nastere tuturor lucrurilor, iar aparitia acestora devine ceva mecanic, ceva determinat si necesar.

Teoria atomista, desi inca sub o forma simpla, a ramas ca o mare data in progresul stiintific uman si este acceptata si de stiinta moderna. Pentru Democrit, si sufletul e ceva material, ceva constituit din atomi de foc subtili.

Epicur este adept al teoriei lui Democrit și rival al Porticului, Academiei și Liceului. Stoicii, platonienii și peripateticienii sunt combatuți, după cum și aceștia caută să stabilească activitatea materialistilor epicureici și-l denigrează pe Epicur.

După Epicur, rolul principal în cunoaștere îl au simțurile, singurele ele ajutându-ne să ne facem o idee despre lucruri. Pe urmele lui merge filosoful englez Locke, când formulează atât de lapidar: *Nihil est in intellectu, quod non fuerit in sensu*. Logica lui Epicur este senzualistă.

La Epicur, logica și fizica sunt în serviciul eticii, având menirea de a elibera pe om de frică, de superstiție religioasă și de a-i aduce sănătatea morală – ataraxia. Ideile lui Epicur au fost însă adesea denaturate. Când a pătruns epicureismul la Roma, aici triumfaseră în public necredința în zei și scepticismul, iar moravurile erau decazute. “Voluptatea” din filosofia lui Epicur a fost rău înțeleasă. Și un mare poet ca Horatiu a putut să facă aluzie la “turma de porci” epicureici, după cum un mare scriitor ca Plutarh a putut compune o lucrare *Imposibilitatea de a trăi fericit* urmându-l pe Epicur.

Sunt însă și apărători ai filosofului. Cicero arată noblețea gândirii lui, iar Seneca se ridică împotriva calomniatorilor și scrie în “*De vita beata*” că morala lui Epicur este sănătoasă și austere. De astfel, însuși filosoful își expune clar ideea în “*Scrisoare către Meneceu*”: “Deci când spunem că plăcerea este scopul vieții, nu vorbim de plăcerile desfrânaților și de cele care constau numai în desfătare, cum își închipuie unii care nu ne cunosc ori ne interpretează greșit doctrina; noi înțelegem plăcerea ca lipsa de durere pentru corp și lipsa de tulburare pentru suflet”. Este vorba deci de ceva nobil și nu de un hedonism vulgar, cum afirmau adversarii.

Epicur își dezvoltă activitatea într-o epocă de decadere a societății grecești, epocă frământată nu numai de luptele de clasă, datorate organizării sociale defectuoase, dar și de luptele între generali care își disputau moștenirea lui Alexandru cel Mare și pricinuiau descompunerea statului macedonean.

Doctrina lui Epicur este strict împotriva idealismului. Odată cu descoperirea la Herculaneum a unor importante fragmente din scrierile lui Epicur, s-a putut ști cât datoră Lucretiu filosofului grec. Când, gândindu-se la Epicur, a spus în cartea a cincea “*Merg pe urmele lui și împlinesc ale gândului fire*”, Lucretiu nu a exagerat, spunând doar purul adevăr, marturisind în alt loc că își desfășoară învățăturile “în valul de vâjă al dulcilor muze” (cartea a cincea).

Deși se inspiră din învățăturile lui Epicur, deși uneori îl traduce chiar pe acesta, Lucretiu rămâne original ca poet. Sentențele lui Epicur sunt cuprinse organic în poem și și-au primit o nouă înfățișare în sistemul de gândire al poetului.

Epicur scrisese percepțiile sale filosofice pentru a da lumii un înțeles după care să își dobândească fiecare fericirea. La baza moralei lui Epicur este o profundă dragoste pentru om, un deosebit interes pentru soarta lui în lume, totuși principiile morale rămânând simple verigi într-un sistem rationalist.

Gadurile infatisate de Epicur aveau sa destiepte o lume intrega in sufletul lui Lucretiu. Regandind principiile altuia, poetul pare a fi gasit in ele ecoul a ceea ce se desfasura in propriul sau suflet. Fiecare principiu ii destiepta o lume de idei, iar in adancul sufletului izvora si entuziasmul care avea sa dea poetului o culoare originala. Universul vazut de Lucretiu, prin Epicur, era destieptator de emotii, de gandiri, incantari si muzica interioara, pe care puterea creatoare a geniului avea sa le transpuna in versuri. Poetul vede numai prin imagini. Un spectacol este desfasurat in fata ochilor nostril cu pitorescul, gratiosul ori maretia lui.

Ca adevarat poet, Lucretiu nu se opreste la gand sub forma lui absratcta: gandul se prelungeste firesc in imagini. Transpunerea aceasta a gandului epicureic in domeniul plastic este una din trasaturile cele mai caracteristice poetului savant Lucretiu. Folisoful cauta san e convinga prin ratiune, poetul vrea sa ne impuna datele de cunostinta pe calea sensibilitatii; filosofie si poezie se intovarasesc si merg alaturi spre aceeasi biruinta. Lucretiu a trait gandul lui Epicur si ni l-a redat cu un invelis sufletesc care marturiseste trasaturile geniului creator. Caldura aceasta sufleteasca face parte din argumentarea poetului, iar poemul devine o dramatica expunere de idei si simturi, care, una cate una, sunt infatisate si aparate.

“Poemul naturii” este o lucrare grandioasa. Nevoia spiritului lui Lucretiu este de a se indrepta spre sferele universului, de a rataci printre ele si de a se lasa prada zborului la inaltimi:

“Cum in afar’ de-ale lumii zagazuri de flacari, e spatiu

Nemarginit, ar voi sa scruteze si sufletul nostrum

Ce este dincolo unde isi infinge privirile mintea

Unde lipsit de catuse avantul gadirii ia zborul.”

Lucretiu este un geniu curajos si intreprinzator, care cu gandul sau strabate si stapaneste universul. Poemul lui “Despre natura” a fost una dintre cele mai frumoase creatii ale Romei; putin admirat, la inceput, a strabatut secolele, pe cand trofee, monumentele si gloria atator generali s-au dus odata cu timpul.

“Poemul naturii” se infatiseaza ca o ampla meditatie asupra vietii si mortii, ca o drama a existentei lumii, drama in centrul careia ramane intotdeauna omul: pentru aceasta sunt dezbatute temele vesnice care framanta sufletul, pentru a-l intari in slabiciunea si micimea lui, pentru a-l ridica prin cunoasterea legilor firii, scrie “Poemul naturii”.

Atomismului lui Democrit, Epicur i-a alaturat o etica menita sa ne asigure linistea sufletului si fericirea. Ceea ce ne tulbura existenta este, dupa Epicur si Lucretiu, imaginarea unor zei care ne-ar urmari in faptele noastre, ar interveni in evenimentele maruntei noastre vietii, ne-ar impune vointa lor, ne-ar ameninta si umple de teama nu numai aici pe pamant, dar si dupa moarte.

Zmulgerea omului de sub teroarea unor puteri supranaturale, savarsita de Epicur prin argumentarea neexistentei zeilor si prin lamurirea fenomenelor naturii, este inca un motiv al cultului lui Lucretiu pentru filosoful grec. Nu gasim la nici un alt poet din literatura universala un mai mare entuziast accent in exprimarea mandriei pe care-o simte spiritul, odata ce se elibereaza de tot ce este superstitie.

Versuri din elogiul lui Epicur (Cartea I, v 68-79):

Nici a zeitatilor vaza, nici trasnetul, cerul prin tunet Care-nspaimanta, pe-acesta sa-l tina-n loc n-au fost in stare, Cu-ntaratatu-i-au inca aprinsul curaj sa doreasca, Primul sa sparga-ale firii porti stramte si greu zavorate.

Deci biruit-a puterea-I navalnica-a mintii si astfel

Dincolo de mult de-ale lumii zagazuri de flacari trecut-a...

A strabatut nesfarsitul intreg cu-al sau spirit si cuget

Si-nvingator ne dezvaluie legile-a tot ce se poate

Naste sau nu si, de-asemenea, noima-ngradirii puterii

Oricarui lucru si unde i-i marginea nestramutata.

Astfel religia-nfranta, la randu-I, calcata-n picioare-I,

Iar biruinta ne-nalta, asemeni cu cerul ne face.

Filosofia epicureica l-a scos pe om de sub stapanirea ideii mortii insotite de un cortegiu de cazne si pedepse care ne-ar astepta in cealalta lume. Atomismul ii ofera lui Epicur argumente pentru netemeinicia fricii de ce va sa fie dupa moarte. Bucuria il stapaneste pe poetul cuprins de aceste convingeri, asa cum o vedem in versurile de lauda catre Epicur (Cartea a III-a, v 25-30):

Dar nicaierea nu vad Acheronul cu negrele-i hauri,

Nici ma opreste pamantul, adanc sa patrund cum in spatiu,

Sub ale mele picioare, se infaptuiesc orice lucruri.

Si la privelistea asta zeeasca placere ma prinde,

Se infioara-al meu suflet, cacii firea, de tine silita,

Smulsa din valuri se-ntinde oriunde deplin lamurita.

Acestea sunt problemele mari ale Cartii a III-a din "Poemul Naturii". Nu avem a ne teme de zei, caci ei duc o existenta fericita si lipsita de griji, fara sa intervina in viata naturii. Nu avem de ce sa ne temem nici de moarte, caci, prin acest eveniment necesar, noi pierim cu totul, din sufletul nostru insusi nu ramane nimic, si el fiind doar o aglomeratie de atomi. Sufletul are o fiinta trupeasca, duce viata comuna cu trupul in care salasluieste, simte numai prin trup, se naste si moare impreuna cu trupul, este bolnav sau sanatos dupa cum trupul trece prin boli diferite si apoi se vindeca. Prin moartea si descompunerea trupului, sufletul insusi moare si se descompune, din toata faptura noastra nu mai ramane nimic, natura isi recapata elementele de care se va servi la crearea altor fiinte care, si ele, vor pieri afirmand o singura realitate: necesitatea si vesnicia mortii.

In Cartea a IV-a poetul ne arata cum iau nastere ideile, senzatiile si iluziile noastre. Combatand pe sceptici si afirmand valoarea simturilor in cunoasterea lumii, Lucretiu inscrie inca un capitol de adevarata filosofie moderna. Impotriva scepticilor sunt aceste versuri de persiflare (Cartea a IV-a, v 469-472):

Daca socoate un om ca nimic nu se stie, nu stie

Daca si-aceasta se stie: nimic, dupa spus-a-I, nu stie!

Nu voi dezbate-o pricina-mpotriva aceluia care

Se hotaraste sa mearga cu capul in jos daca-i place.

Totul, dupa Lucretiu, se poate explica in mod mecanic, fara sa fie nevoie sa recurgem la o finalitate. Teoria simulacrelor – naiva, ce e drept – este expusa pe larg, cu scopul de a explica intreaga noastra viata psihologica. Simulacrele, in aceasta teorie, pricinuiesc iluziile visurilor si dragostei, dar noi nu trebuie sa ne lasam inselati si inlantuiti de ele.

Sfarsitul cartii a V-a este un imn inchinat muncii, experientei mintii omenesti creatoare. Totodata, desi poemul, luat in intregimea lui, lasa impresia unei gandiri triste si pesimiste de poet care reprezinta si o faza de decadere a societatii romane, versurile din cartea a V-a sunt mai viguroase, optimisate si lasa deschisa perspectiva asupra cuceririlor spirituale pe care omul le poate avea numai prin puterea mintii:

Navi ori agricultura, zidiri, legiuire si arme,

Drumuri ori haine, cu ele si toate foloasele – asemeni,

Tot ce e-n stare sa faca viata cu mult mai placuta ,
Cantece , panze pictate ori statui maiestru ciopilite .
Doar exercitiu –nvatatu-ne-a-ncet si – mpreuna cu-acesta
Experientele mintii ce harnica mina-nainte,
Astfel pe.ncetul , la rand , adusu – ne – a vremea de toate ,
Mintea-naltandu-le-apoi pe taramul zeiesc al luminii .
Omul cu gandul vedea cum un lucru scanteie prin altul ,
Pana –ntr-o zi s-a ajuns si la culmea din urma prin arte .

Poemul „Naturii” rezuma mai bine ca oricare alta scriere,filozofia si fizica epicureica.

Prin faptul ca este o sinteza a gandirii epicureice ,Poemul „Naturii” devine un principal izvor pentru cunoastrea filozofiei profesate de scolile de dupa Aristotel.Fara poemul lui Lucretiu ,n-am cunoaste gandirea unor filozofi care sunt stralucite figuri ale gandirii antice.

Lucrarea este o intalnire de influente cu ajutorul carora devine o interesanta sinteza a stiintei epocii.In opera lui Lucretiu se intalnesc stiintele fizice si naturale ,astronomia,fiziologia,medicina si alte ramuri ale stiintei antice.

Comentand cele mai interesante pasagii din opera lui Lucretiu, Bergson evidentiaza originalitatea lui Lucretiu ,principalul sau punct fiind intrederea fixitatii legilor naturii.

Ca o concluzie ,Bergson scrie :”..metoda i-a lipsit lui Lucretiu,nu geniul.Sentimentul adanc pe care l-a avut despre mecanismul universal este proba:nu trebuie sa uitam ca lucretiu a fost primul care sa pretuiasca asa cum merita acest principiu,baza a stiintei moderne:”Nimic nu se pierde,nimic nu se creeaza”.